

tekstualne kritike, filologije, stilistike, metrike i semitske pozicije, literarne kritike i historije, ako hoćemo da dokućimo napokon pravi egzegetski smisao dotičnoga mjesta.

Napokon pripominjemo, da u našem slučaju, pored svih mogućih varijacija čitanja i tumačenja našega verza ipak nijedno nije takve naravi, da bi zadiralo u smisao dogmatskog i moralnog značenja u vezi s ostalim kontekstom, pa zato je indiferentno, kojemu ćemo se čitanju priključiti. Svatko može da bira mogućnost, za koju ga uvjeravaju jači razlozi.

BERGSONIZAM I KATOLICIZAM.

Dr. Đuro Gračanin

Borba o Bergsonovu filozofiju i dalje se nastavlja. Povodom osamdeset-godišnjice filozofova života izašli su brojni članci po novinama kao i vrlo uvažanim naučnim časopisima. Možda je, dapače, malo kad naučna slava koga filozofa dobila za njegova života tako širok naučni publicitet kao u slučaju Bergsona. I s katoličke strane dalo se tome radu dovoljno priznanja. Općenito, što više, katolički naučni krugovi u tome su prednjačili ističući lojalno zasluge toga filozofa nekatolika, posebno u pogledu njegova prikazivanja kršćanstva. No dok su ta priznanja, sa strane katolika bila, u većini slučajeva, vezana uz potrebnu kritiku i distingviranje svega pozitivnog od negativnog, dotle je stari simpatizer bergsonizma Emile Rideau, D. I. požurio se (još pred samu osamdesetgodišnjicu), da Bergsonovu filozofiju predoči kao prihvatljivu barem u svojim općim potezima.

U dva članka izašla u Nouvelle Revue Théologique (T. 64. juin, juillet-août 1937, pp. 621—639. 732—754) on prikazuje Bergsonov filozofski sistem onako kako bi ga prikazivao svaki uvjereni pristaša. Njegova namjera nije, kako sam izjavljuje (620), resumirati Bergsonovu nauku a ni prikazati njezin historijski razvitak. Svojim člancima on bi htio da samo olakša razumijevanje bergsonizma pri izravnom čitanju, i ne bi htio da ikoga od toga odvraća. Doduše, katolici »moraju znati da su tri Bergsonove knjige... na indeksu«, ali to je detalj, koga pisac smatra potrebnim tek u jednoj podnožnoj bilješki napomenuti. U stvari čitanje Bergsonovih djela svakako se nameće. Nesamo s razloga s kojih se nameće svaki izravni kontakt s filozofskom mišlju, nego i zbog posebne vrijednosti ovoga sistema. O. Emile Rideau to dokazuje izlažući Bergsonov sistem, braneći njegove slabije strane i slaveći ga kao cjelinu. Koliko je sve to opravdano, vidjet ćemo u toku samog izlaganja.

Prema Rideau-u Bergsonova ideja o Bogu, koja je još nejasno bila izražena u *l'Evolution Créatrice* precizi-

zirana je u *les Deux Sources* u tolikoj mjeri, da se Bergsona ne može više smatrati panteistom. On, tvrdi Rideau, ne identificira Boga sa svijetom ili s mišlju, dopuštajući poput Hegela razvitak Boga u trajanju. »Bez sumnje, dodaje pisac, Bergson brižno ističe, da Bog nema ništa od jednog dovršenog bića, od mrtve stvari: to je »neprekidno izviranje«, on je »neprestani život, djelovanje, sloboda«. »Jednako Bog nije iznad nas kao kakav prostorni predmet: on je prisutniji u nama, nego mi sami sebi i on je imanentan svijetu« (624). »No transcendentnost je Božja dovoljno uza sve to izražena kao i razlika Autora svijeta od njegovog slobodnog stvaranja« (ibid.). Narav pak Božju upoznajemo razmišljanjem i svjedočanstvom mistika. Oni nam kažu da je Bog ljubav i predmet ljubavi. Bogu mi trebamo, da bi nam pokazao puninu i višak svoje ljubavi (626). I tvar, kako je Bergson shvaća, i njegova koncepcija trajanja i razvitka života, ne dolaze, prema mišljenju Rideau-a, u sukob s pojmom osobnog Boga. Pojedini se, dakako, mogu korigirati, ali glavnim tvrdnjama ne bi se imalo šta prigovoriti.

Što vrijedi za ideju o Bogu, to vrijedi, barem uglavnom, i za ostale dijelove Bergsonove filozofije. Ona je sistem, kao i drugi sistemi, u kome neke zasade imaju provizoran i sekundaran značaj. »*Bien des thèses de détail en disparaîtront sans doute à la suite d'une analyse plus exacte*« kaže Rideau. Mnoge će detaljne teze isčeznuti, kao one na pr. o tumačenju smijeha, sna. No i to će biti posve u duhu Bergsonove filozofije. »Jer filozofija, kaže Bergson, nije konstrukcija, sistematsko djelo jednog jedinog mislioca. Ona uključuje, traži bez prestanka dodavanja, ispravljanja, izmjene. Ona napreduje kao pozitivna znanost.« (743) Ali to nije razlog, da od Bergsonove filozofije zaziremo. »Nije li, veli Rideau, filozofija put prema sigurnosti? Sigurnosti, kojoj se beskonačno približujemo zajedničkim naporom združenih dobrih volja.« (Ibid.)

Ne treba se, tvrdi Rideau, bojati ni Bergsonove koncepcije istine. Bergson naučava: »*il n'y a pas de choses, il n'y a que a du changement*«, nema stvari, postoji samo promjena. Gibanje je jedina stvarnost. Stvari ne postoje u sebi, njih stvara naša djelovanje, koje ih isijeca u stvarnosti. Rideau u ovako ekskluzivistički formuliranom stanovištu ne vidi nikakove zablude. »Bergsonovo je stanovište djelomično, ali opravdano.« (746)

Istina je, da je Bergson i sam instrumenat istine: razum, podcijenio, da je zabacio vrijednost svake dijalektike i apstraktne spekulacije. To je šteta kaže Rideau, jer na ovaj način mogu se odveć olako osuditi sistemi, kao što su Hegelov i Hamelinov! Ali s druge strane mora se ipak priznati da budućnost nesamo psihologije nego i metafizike nije u apstraktnosti, nego u konkretnosti i individualnosti! (747, 748)

Glavno je pri svem, veli Rideau, da Bergson traži i hoće istinu. »Bergsonova simpatija prema punini vjerskoga života, koji se ispoljuje u kršćanstvu dirljiv je izraz njegovog poštenja prema istini.« (749) Zbog toga Rideau s najvećom blagošću oponira Bergsonu, koji zabacuje logički, razumski put kršćanskoj istini, a traži samo i odobrava put mističkog iskustva: »Ipak, čemu kao da se želi zanemariti normalni put, put koji je istodobno logički i poetski zahtjev za posvemašnje objašnjenje stvarnosti . . . ?« Da, Bergson bi bio morao malo bolje iskoristiti mističke podatke pa pokazati kako su mistici poštivali dogmatske, disciplinske i liturgičke formule (koje — to Rideau ovdje ne veli — spadaju po Bergsonu u statičke ili degenerativne religiozne oblike). (750, 751) I po koji drugi manji nedostatak mogao bi se naći u bergsonizmu, no to su sitnice na kojima ne treba insistirati.

Ono što Rideau konačno hoće da istakne to je plodnost bergsonizma za intelektualno i duhovno obogaćenje duša (751). Bergsonovo shvaćanje omogućuje, kaže Rideau izričito, bolje razumijevanje kršćanskih dogmata i daje naslutiti kako bi se od »filozofije trajanja« dala napraviti »teologija trajanja«. On plekira dapače za to, da prihvatimo Bergsonovu filozofsku metodu kao takvu, da bi bolje i potpunije mogli upoznati stvarnost. Pristanemo li, da prenesemo (Bergsonovu) metafiziku, često diskutabilnu u svojoj formi (ne u stvarnosti!), u metodu mišljenja, evo plodnih naputaka koji otud slijede: čuvat ćemo se ukočenosti, općenitosti, stabilnosti u svojim pojmovima i svojim analizama. Naša misao postat će gipkijom i točnije će se prilagođivati pokretljivosti stvarnosti. Stalno ćemo obnavljati okvire svoga mišljenja. Bit ćemo uvijek svjesni nedovoljnosti svojih dijalektičkih konstrukcija. Apelirat ćemo na izravno iskustvo i razmišljat ćemo o činjenicama i razlikovati poredak. Steći ćemo smisao za tajne i neizmjernost materijalnih stvari i osobito ličnosti. Intuitivno ćemo prodirati preko formula u »čitavu stvarnost«, koja je više živo Biće, nego svemir (752, 753).

Ne da se konačno poreći, zaključuje Rideau, da je bergsonizam u cjelini za mnoge naše suvremenike zdrava i tonična duhovna klima, poticaj na napor. To je filozofija volje. Ona pliva u atmosferi veselja. I ne računajući što nas odvraća od umjetnih apstrakcija sna, ona nam daje pouzdanje u nas same, u našu slobodu, u našu budućnost i našu sudbu, koja je božanska. Ona oslobađa naše afektivne sile, koje su kvasac svakog velikodušnog djelovanja. Bergsonovski optimizam širi krila, daje pouzdanje, sili da poduzimamo velike stvari, da činimo nove, da mislimo na mlad i nov način, da rušimo psihološke automatizme i socijalnu rutinu. On nam kaže, da su »vrata budućnosti širom otvorena«. I čitavo čovječanstvo, u prostoru i vremenu, velika je vojska koja juri pokraj svakoga od nas, pred svakim

i za svakim, sposobna u svom zanosnom zaletu da skrši svaki otpor i prekorači zapreke, možda i smrt«. Sve nije rečeno, sve nije učinjeno: život još nije rekao svoju posljednju riječ. »Sve-mir je stroj za stvaranje bogova«. (753) Rideau pri kraju svoga članka priznaje, da su mnogi elementi ovoga programa posuđeni od kršćanstva, i — premda to izričito ne veli — sugerira misao da bi bergsonizam imao oživjeti kršćanstvo istisnuvši valjda tradicionalnu filozofiju i njezinu metodu umovanja.

Koliko je ispravno ovako shvaćanje Bergsonove filozofije, dovoljno se vidi i iz samoga ovoga prikaza. Ovako ekstremno pohvalna a ujedno i gotovo posvema kriva suda o Bergsonovoj filozofiji nitko među katoličkim autorima nije dao.

Ako se mora priznati i naglasiti, da je Bergson upozorio mnoge naše suvremenike na uzvišenost i bogatstvo kršćanstva, bilo bi posve neopravdano zatvarati oči pred velikim nedostacima njegove filozofije. To smo već prije (Moderni filozof — branitelj kršćanstva) imali prigode dokazati.

Nek bude dovoljno napomenuti samo to još na koncu, da je J. Van der Meersch oštro reagirao na ove članke o. Emilea Rideau-a (Bergsonisme et Catholicisme, Bruges, 1939, 8°, 31 p.) On dokazuje da prihvatiti bergsonizam kao sistem, znači: ne pomagati, nego uništavati pravi moral. Bergsonizam kao sistem hereza je. On ne vodi računa o dvostrukom redu istina, koje je moguće upoznati naravnim sposobnostima razuma i istina, do kojih se može doći samo putem objave. Uzaludno je svo insistiranje na spoznaji Boga putem intuicije, kad se jednom niče da bi Boga bilo sigurno moguće upoznati umovanjem na temelju principa kauzalnosti, i iskustva o egzistenciji bića koja nas okružuju. Bergsonov dokaz o egzistenciji Božjoj, na temelju iskustva mistika ne daje — nakon što je zabačena dijalektička vrijednost umovanja — nikakve prave sigurnosti. Pogreška je bergsonizma i u tome, što, prema njemu, pristanak uz jednu religiju ne može biti opravdan motivima intelektualnog reda. Ovo su sve veoma krupne zablude, a Rideau u svom sudu o bergsonizmu uopće ih ne spominje. On ih, što više, hvali. A to je zbilja nedopustivo.

Van der Meersch ima sigurno posve pravo. Jedno je samo držimo trebalo još istaći: da Rideau ne razlikuje dovoljno, či njenični bergsonizam i onaj koji izbija iz namjera Bergsonovih. Bergson bi htio da se oslobodi od fatalnosti i logike svojih teza, to se često vidi, ali snaga sistema odveć je jaka da bi mu to dopustila. I njegove pohvale na račun katolicizma samo bi onda poprimile puno značenje kad bi se on formalno odrekao svoje filozofije koja odiše panteizmom.